

**ERKEN CUMHURİYET'TEN SOĞUK SAVAŞ'A
TÜRK DIŞ POLİTİKASI: 1923 - 1960**

Editör

Dr. Öğr Üyesi Fatma ERDOĞAN

ERKEN CUMHURİYET'TEN SOĞUK SAVAŞ'A TÜRK DIŞ POLİTİKASI: 1923 - 1960

Editör

Dr. Öğr Üyesi Fatma ERDOĞAN

Yazarlar:

Sebile YILDIZ AYBAK - Vahit Taha KURUTLU - Kamuran KARABALIK - Koray ÖZTÜRK
Büşra BİGAT AKÇA - Semra KOÇLU - Muhsin Ertürk BUDAK - Fatma ERDOĞAN
Ferhat ÇİFTÇİ - Enes Mert DEMİR - Hayrünisa ALP ÖZAL - Melahat Burcu KÖSE
Özlem BAYKAL - İlkin Başar ÖZAL

ISBN: 978-625-382-251-4

E-ISBN: 978-625-382-252-1

DOI: 10.54637/vizetek.9786253822521

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın yazılı izni olmaksızın kitabın tamamı veya bir bölümü ile kapak tasarımı; elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka herhangi bir yöntemle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap basılı ve elektronik ortamda yayımlanmaktadır.

Kitap içeriğine ilişkin her türlü bilimsel ve hukuki sorumluluk yazar(lar)a aittir.

Yayın Tasarımcısı / Koordinatörü: Büşra ÇOLAKOĞLU

Kapak Tasarımı: Ahmet TUNÇDEMİR

Dizgi & Mizanpaj: Zeynep ERTUĞRUL

Baskı: Ankara | Mart, 2026

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizetekyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.

Matbaa Sertifika No: 47479

*Bu eser, görevleri başında Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil ederken
ASALA terör örgütü tarafından şehit edilen Türk diplomatların aziz
hatırasına saygıyla ithaf edilmiştir.*

ÖN SÖZ

Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası sistemde hukuki ve siyasi varlığını tescil eden temel metin olarak yeni idarenin dış politika çerçevesinin de başlangıç noktasını oluşturmuştur. Söz konusu antlaşma, egemenlik esasına dayalı yeni bir devlet anlayışının uluslararası alanda kabulünü ifade etmektedir. Bu yönüyle Lozan, Cumhuriyet'in dış politika zihniyetini şekillendiren temel referanslardan biri olmuştur. Türkiye'nin güvenlik ve diplomasi anlayışı da bu çerçevede yeniden tanımlanmıştır. Esasen Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında şekillenen diplomatik tecrübeler ve güç dengesi arayışları, dış politika zihniyetine belirli ölçülerde sirayet etmiş ancak bu miras, Cumhuriyet kadroları tarafından ulus-devlet perspektifi doğrultusunda yeniden yorumlanmıştır. Öyle ki Türk dış politikası, bir yandan statükoyu korumaya yönelik temkinli bir yaklaşım geliştirirken, diğer yandan değişen uluslararası sistem içerisinde hareket alanını genişletmeye çalışan esnek bir karakter kazanmıştır.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ortaya konulan bu dış politika anlayışı, ilerleyen dönemlerde farklı uluslararası şartlar altında yeniden biçimlenmiş, süreklilik ve değişim unsurlarını birlikte barındıran bir seyir izlemiştir. Özellikle bölgesel gelişmeler, büyük güçler arasındaki rekabet ve güvenlik kaygıları, Türkiye'nin dış politika tercihlerini doğrudan etkileyen temel dinamikler arasında yer almıştır. 1923-1960 yılları arasında kapsayan bu çalışma, Türkiye'nin dış politikasını belirli kırılma noktaları ve süreklilik unsurları üzerinden ele alarak dönemin çok katmanlı yapısını ortaya koymayı hedeflemektedir. Kronolojik bir düzen içerisinde ilerleyen bölümler, diplomatik ilişkilerin dışında siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel yansımalarını da dikkate alan bir yaklaşım sergilemektedir. Böylece Türk dış politikası, dar anlamda devletler arası ilişkiler düzleminin ötesinde, daha geniş bir tarihsel bağlamda değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ilk altı bölümü, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından 1930'ların sonuna uzanan süreçte dış politikanın temel yönelimlerini ele almaktadır. Bu bağlamda Sebile YILDIZ AYBAK, Musul Sorununun Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki yankılarını inceleyerek, erken Cumhuriyet döneminde dış politikanın iç siyasetle kurduğu ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Vahit Taha KURUTLU'nun Beyaz Rus göçüne odaklanan çalışması, göç hareketlerinin diplomatik ve güvenlik boyutlarıyla da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya

koymaktadır. Kamuran KARABALIK, İnan'da Kaçarlar'dan Pehlevilere geçiş sürecini Türkiye'nin yaklaşımı üzerinden ele alarak, iki ülke arasındaki ilişkilerin bölgesel g dengeleriyle bağlantısını tartışmaktadır. Koray ÖZTÜRK'n Sovyetler Birliği ile ilişkileri kapsayan analizi, erken Cumhuriyet dış politikasının en belirleyici eksenlerinden birini ayrıntılı biçimde ele almakta; Büşra BİGAT AKÇA ise bu ilişkinin ekonomik boyutlarına odaklanarak dış politika ile iç yapı arasındaki etkileşimi görünür kılmaktadır. Semra KOÇLU'nun Balkan politikası ve Balkan Antantı zerine yaptığı değerlendirme, Türkiye'nin bölgesel iş birliği arayışlarını ve barış eksenli yaklaşımını somut bir örnek üzerinden incelemektedir.

Eserde yedinci ve sekizinci bölümler, İkinici Dünya Savaşı'nın yarattığı olağanüstü koşullar altında Türkiye'nin izlediği dış politikayı ele almaktadır. Muhsin Ertürk BUDAK ile kaleme aldığımız Struma Olayı, savaş yıllarında tarafsızlık politikasının uygulamadaki sınırlarını ve insani boyutunu ortaya koyan çarpıcı bir örnek niteliğindedir. Ferhat ÇİFTÇİ'nin çalışması ise Türkiye'nin savaş boyunca izlediği denge politikasını daha geniş bir çerçevede değerlendirerek, büyük gler arasındaki rekabet ortamında alınan kararların arka planını analiz etmektedir. Bu iki çalışma birlikte değerlendirildiğinde, savaş yıllarında dış politikanda zorunlulukların ve risk hesaplarının belirlediği bir alan olduğu açıkça görülmektedir.

Dokuzuncu bölümden itibaren alışma, Soğuk Savaş'ın ilk evresinde Türk dış politikasının geçirdiği dönüşümü ele almaktadır. Enes Mert DEMİR, eğitim ve kültür diplomasisi çerçevesinde geliştirilen ikili iş birliği anlaşmalarını inceleyerek Türkiye'nin uluslararası sistemde kendini konumlandırma biçimlerinden birine ışık tutmaktadır. Hayrünisa ALP ÖZAL'ın Demokrat Parti döneminde odaklanan çalışması, dış politikanın iç politika ve eğitim sistemi üzerindeki etkilerini analiz ederek bu dönemin çok yönlü yapısını ortaya koymaktadır. Burcu KÖSE, Kıbrıs meselesinin 1950'li yıllarda nasıl bir “milli dava” niteliği kazandığını ele alırken, zlem BAYKAL, Türkiye'nin Orta Doğu politikasını 1955–1960 yılları arasındaki gelişmeler çerçevesinde değerlendirmektedir. İlkin Başar ÖZAL ise Türkiye'nin Orta Doğu algısını uzun bir zaman dilimi içinde ele alarak, dış politika tercihlerinin zihinsel ve tarihsel arka planını bütüncül bir bakış açısıyla incelemektedir.

Sonuç itibarıyla farklı araştırmacıların katkılarıyla şekillenen bu eser, çok boyutlu bir tartışma zemini sunmaktadır. Ele alınan konular, Türk dış politikasının i dinamikler, bölgesel gelişmeler ve küresel dönüşümlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, 1923'ten 1960'a uzanan süreçte Türkiye'nin dış politika pratiğini anlamaya yönelik yeni değerlendirmeler katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Kitabın hazırlanmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza şükranlarımı sunarken, yayım sürecindeki titiz destekleri dolayısıyla Vizetek Yayıncılık'a ve organizasyon sürecini büyük bir özveriyle yürüten değerli arkadaşım Öğr. Gör. Dr. Muhsin Ertürk Budak'a ayrıca teşekkür ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ERDOğAN

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM

Musul Sorununun TBMM'deki Yankıları.....1

Sebile YILDIZ AYBAK

2. BÖLÜM

Beyaz Rus Göçünün Türkiye'nin Dış Siyasetine Etkileri (1919-1929)..... 13

Vahit Taha KURUTLU

3. BÖLÜM

Kaçarların Sonu, Pehlevilerin Başlangıcı: İran'da İktidar Değişimi ve Türkiye'nin Tutumu..... 27

Kamuran KARABALIK

4. BÖLÜM

Türk Dış Politikasında Sovyetler Birliği (1923-1945)..... 53

Koray ÖZTÜRK

5. BÖLÜM

Atatürk Dönemi Türk Sovyet İlişkilerinin Türk Ekonomisine Yansımaları 77

Büşra BİGAT AKÇA

6. BÖLÜM

Atatürk Dönemi Balkan Politikası ve Balkan Antantı: Türkiye'nin Barışçı Stratejisinin Bölgesel Yansıması..... 107

Semra KOÇLU

7. BÖLÜM

Struma Olayı ve Türk Dış Politikasında Tarafsızlık Politikasının Uygulamaya Yansımaları 127

Muhsin Ertürk BUDAK

Fatma ERDOĞAN

8. BÖLÜM

Savaşın Gölgesinde Denge Arayışı: II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası.....163
Ferhat ÇİFTÇİ

9. BÖLÜM

Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikasında Eğitim ve Kültür Diplomasisi:
İkili İş Birliği Anlaşmaları (1945-1968).....187
Enes Mert DEMİR

10. BÖLÜM

Demokrat Parti Dış Politikasının Eğitim Sistemine Yansıması(1950-1960).....235
Hayrünisa ALP ÖZAL

11. BÖLÜM

Bir Milli Dava'nın Doğuşu: 1950'lerde Kıbrıs Sorunu ve Türk Dış Politikası (1950-
1960)267
Melahat Burcu KÖSE

12. BÖLÜM

Batı'nın Karakolu Algısı İle Ortadoğu'nun Aktörü: Türkiye'nin Ortadoğu Politikası
(1955-1960).....287
Özlem BAYKAL

13. BÖLÜM

Türkiye'nin Ortadoğu Algısı ve Dış Politikaya Etkileri (1923-1960).....311
İlkin Başar ÖZAL